

Система та правовий статус суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні

*А. В. Омельченко,
кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри
цивільного та трудового
права Київського
національного економічного
університету імені Вадима
Гетьмана*

Розвиток регуляторної діяльності в Україні спричиняє зростання ролі та значення недержавного управління економікою. Соціально-економічні процеси в державі обумовлюють актуальність наукових досліджень організаційно-правових проблем регуляторної політики та недержавного управління економікою України в цілому, та, зокрема, її зовнішньоекономічною сферою.

Слід зазначити, що науково-теоретичні проблеми недержавного управління вже стали предметом окремих досліджень в рамках юридичної науки та науки державного управління [1]. Однак організаційно-правові питання недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю в цілому, та, зокрема, система та правовий статус суб'єктів недержавного управління у зазначеній сфері залишаються недослідженими.

Завданням цієї статті є здійснення теоретичного аналізу системи та правового статусу суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Загальновідомо, що видами недержавного управління є самоврядне (муніципальне), громадське та корпоративне управління. В цій статті зупинимося на аналізі системи та правового статусу суб'єктів громадського та корпоративного управління зовнішньоекономічною діяльністю, оскільки такий аналіз щодо суб'єктів самоврядного (муніципального) управління зовнішньоекономічною діяльністю за своїм змістом має бути предметом окремого дослідження.

Нормативно перелік недержавних суб'єктів управління зовнішньоекономічною діяльністю визначений у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». До них, зокрема, віднесені: 1) недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки та інші організації координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів, 2) самі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними.

Крім вищезазначеного поділу, недержавних суб'єктів управління зовнішньоекономічною діяльністю в літературі класифікують також на національні та міжнародні неурядові підприємницькі організації, а саме спілки підприємців, торгові палати, об'єднання підприємців [2].

Аналіз законодавства України та практики управління зовнішньоекономічною діяльністю свідчить також про наявність ще однієї групи суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, а саме громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів при Президентові України та органах державної влади.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що до системи суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю

У статті здійснюється теоретичний аналіз системи та правового статусу суб'єктів громадського та корпоративного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Ключові слова: недержавне управління, громадське управління, корпоративне управління, суб'єкти недержавного управління, функції недержавного управління

належать такі групи суб'єктів:

- 1) громадські організації (в тому числі національні та міжнародні спілки суб'єктів підприємницької діяльності);
- 2) національні та міжнародні торгові (торгово-промислові) палати;
- 3) національні та міжнародні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб;
- 4) біржі;
- 5) громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при Президентові України та органах державної влади;
- 6) окремі юридичні особи – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Зокрема, правовий статус **громадських організацій** визначається Законом України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. № 2460-ХІІ [3]. Типовим прикладом громадської організації, яка реалізує функції у сфері недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, є Український союз промисловців та підприємців [4]. Слід зазначити, що, згідно із Єдиним реєстром громадських формувань Міністерства юстиції України, станом на початок 2011 р. в Україні було зареєстровано 3213 громадських організацій із всеукраїнським та міжнародним статусом [5]. Із них 145 в тій чи іншій мірі здійснюють діяльність у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Наступною групою суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю є **торгові (торгово-промислові) палати**. В Україні правовий статус торгово-промислових палат визначається Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР [6]. Слід зазначити, що метою створення та діяльності торгово-промислових палат, серед іншого, є сприяння інтеграції національної економіки у світову господарську систему, створення сприятливих умов для науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн.

На підставі та в межах наданих їм повноважень, торгово-промислові палати видають методичні та експертні документи, що є обов'язковими для застосування на всій території України (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»). Загальнообов'язковість методичних та експертних документів Торгово-промислової палати України витікає із того, що ряд її повноважень делеговані з боку Кабінету Міністрів України та інших державних органів. Зокрема, це стосується: права проводити за дорученням

державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків (п. 1 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»); проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість (п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»); засвідчувати і видавати сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності (п. 6 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 1994 р. № 79-р «Про надання Торгово-промислової палати та її регіональним філіям права засвідчувати походження товарів і видавати сертифікати за міжнародними формами» [7], Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2003 р. № 255 «Про визначення Торгово-промислової палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товару» [8], Порядок визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1061[9]); повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення, прийнятої 26 червня 1990 р. у м. Стамбулі (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2004 р. № 988-р «Про надання Торгово-промислової палати України повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А.» [10]).

Аналіз функцій торгово-промислових палат (зокрема Торгово-промислової палати України) показує, що переважна більшість їхніх функцій реалізується саме у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим напрямком діяльності Торгово-промислової палати України є вирішення зовнішньоекономічних спорів. Як відомо, при Торгово-промисловій палаті України діють Міжнародний комерційний арбітражний суд і Морська арбітражна комісія. Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та Положення про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України є додатками до Закону

України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ [11].

Отже, на основі вищевикладеного слід зробити висновок про те, що Торгово-промислова палата України є органом недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, який на основі делегування виконує окремі функції державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, а власні її функції по регулюванню зовнішньоекономічної діяльності є продовженням реалізації державно-владних повноважень Кабінету Міністрів України та інших державних органів у зазначеній сфері.

Суб'єктом недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю в групі торгових (торгово-промислових палат) є Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати (далі – УНК МТП). Правовий статус УНК МТП визначається у Статуті Асоціації «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати», затвердженому VI Асамблеєю учасників УНК МТП (рішення № 8 від 11 березня 2005 р.) [12]. Оскільки УНК МТП створений як національний комітет (відповідно до Конституції МТП), він має міжнародний статус та міжнародний характер діяльності. За своєю організаційно-правовою формою УНК МТП є господарською асоціацією відповідно до Господарського кодексу України, недержавною, неприбутковою, самоврядною юридичною особою.

Відповідно до Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701-IV [13] в УНК МТП створено структурний підрозділ – постійно діючий Третейський суд при УНК МТП, який діє на підставі Положення і Регламенту, затверджених Правлінням УНК МТП.

Аналіз функцій УНК МТП свідчить про те, що всі вони виконуються виключно у сфері зовнішньоекономічної діяльності. І це одна із ознак, що відрізняє діяльність УНК МТП від діяльності Торгово-промислової палати України, яка, все ж таки, виконує частину функцій (хоча і невелику) не у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а у сфері розвитку економіки та підприємництва на національному рівні.

Крім того, аналіз правового статусу УНК МТП засвідчує, що за метою, завданнями та функціями недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю він має спільні риси із Торгово-промисловою палатою України. Але враховуючи міжнародний характер правового статусу, ні в статутних документах, ні в законодавстві України, ні в практиці діяльності УНК МТП не спостерігається делегування йому окремих функцій дер-

жавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, як це бачимо в діяльності Торгово-промислової палати України.

Наступною групою суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю є **біржі**. Правовий статус товарних бірж в Україні визначається Законом України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ [14], а правовий статус фондових бірж – Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV [15].

Аналіз положень зазначених законів унаочнює певну спільність мети, завдань та функцій товарної та фондової бірж. Однак між ними є низка відмінностей. Першою відмінністю між товарною та фондовою біржею є те, що товарна біржа створюється в організаційно-правовій формі «біржі» і її діяльність не ліцензується, а фондова біржа має організаційно-правову форму господарського товариства і її діяльність підлягає ліцензуванню. Наступною відмінністю є те, що товарна біржа провадить організаційно-управлінську діяльність на ринку товарів, а фондова біржа – на ринку фінансових інструментів. Відмінним також є статус актів управління, які приймаються вказаними суб'єктами.

Зокрема, в ході реалізації компетенції товарної біржі приймаються такі акти управління, як статут біржі, правила біржової торгівлі та біржового арбітражу, власні стандарти і типові контракти, які є обов'язковими для членів біржі та всіх учасників торгів (тобто їх дія обмежена відповідним колом осіб і вони не мають нормативно-правового характеру). Такий самий характер дії мають і правила фондової біржі, які затверджуються біржовою радою, але на відміну від актів товарної біржі, вони підлягають реєстрації відповідним уповноваженим центральним органом виконавчої влади – Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (що, однак, не надає їм нормативно-правового характеру). Отже в даному випадку мова йде про те, що на законодавчому рівні держава делегувала фондовим біржам компетенцію самостійно розробляти такі акти управління, як правила фондової біржі, і лише погоджує їх в установленому порядку шляхом державної реєстрації.

Наступною групою суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю є **громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи** при Президентові України та органах виконавчої влади.

Зокрема, консультативно-дорадчим органом при Президентові України, до компетенції якого,

серед інших, входять питання зовнішньоекономічної діяльності, є Комітет з економічних реформ (далі – Комітет), створений Указом Президента України від 26 лютого 2010 р. № 273/2010 [16]. Указом Президента України від 17 березня 2010 р. № 355/2010 було затверджено положення про Комітет (діє в редакції Указу Президента України від 21 грудня 2010 р. № 1154/2010) та його персональний склад [17]. Згідно з зазначеним положенням, Комітет створений з метою впровадження системних економічних реформ та забезпечення сталого економічного розвитку України.

Як відомо, крім консультативно-дорадчих органів при Президентові України, подібні органи створюються при органах виконавчої влади у формі громадських рад. Скажімо, Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [18], були затверджені Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації та Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.

Ведучи мову про правовий статус громадських рад, слід зазначити, що відповідно до згаданого вище Типового положення про громадську раду, громадська рада є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики. Оскільки громадська рада не має статусу юридичної особи, забезпечення її секретаріату приміщенням, засобами зв'язку,

створення умов для роботи ради та проведення її засідань здійснює відповідний орган виконавчої влади.

До наступної групи суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю слід віднести окремих *юридичних осіб – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності*. Варто зазначити, що крім цивільно-правового та господарсько-правового статусу, юридичні особи також мають адміністративно-правовий статус, дослідженню якого вже приділялася увага в юридичній літературі [19].

Одним із показових прикладів виконання юридичними особами окремих функцій недержавного управління у зовнішньоекономічній сфері є діяльність ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД» – комерційної структури, яка є керуючою компанією групи компаній «ЗЕД» в Україні («ЗЕД» – аббревіатура терміну «зовнішньоекономічна діяльність») [20]. Мета створення і розвитку Асоціації «ЗЕД» пов'язана з об'єктивною потребою надання на українському ринку комплексних професійних послуг найвищої якості українським і зарубіжним компаніям, діяльність яких пов'язана з міжнародним бізнесом.

Отже, теоретико-методологічний аналіз дає можливість зробити **висновок** про те, що в системі та правовому статусі суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю опосередковується в цілому реалізація одних і тих самих цілей, завдань, функцій державного управління, що сформульовані в Конституції і законах України для системи органів державної влади, але з особливостями, що, серед іншого, знаходять своє відображення в організаційно-правовому статусі органів недержавного управління. Динамічність та комплексний характер розвитку зовнішньоекономічних процесів в нашій державі свідчить про те, що організаційно-правові проблеми недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, система та правовий статус суб'єктів такого управління мають постійно бути предметом постійної уваги юридичної науки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : [монографія] / Л. М. Усаченко. – Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2008. – 343 с.
2. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное : [учебное пособие] / И. Н. Герчикова. – М. : Консалтбанкир, 2002. – С. 192-215.
3. Про об'єднання громадян : Закон України від 16
4. Статут Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uspp.org.ua/23.statut-uspp.htm>
5. Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/18501>
6. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон

- України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 13. – Ст. 52.
7. Про надання Торгово-промислової палати та її регіональним філіям права засвідчувати походження товарів і видавати сертифікати за міжнародними формами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 1994 р. № 79-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=79-94-%F0>
 8. Про визначення Торгово-промислової палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товару : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2003 р. № 255 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9. – Ст. 398.
 9. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1061 // Урядовий кур'єр. – 1996. – 19 вересня.
 10. Про надання Торгово-промислової палати України повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2004 р. № 988-р // Офіційний вісник України. – 2005. – № 1. – Ст. 38.
 11. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.
 12. Статут Асоціації «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iccua.org/base>
 13. Про третейські суди : Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.
 14. Про товарну біржу : Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 139.
 15. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
 16. Про утворення Комітету з економічних реформ : Указ Президента України від 26 лютого 2010 р. № 273/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 16. – Ст. 730.
 17. Питання Комітету з економічних реформ : Указ Президента України від 17 березня 2010 р. № 355/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 20. – Ст. 846.
 18. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.
 19. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : У 2 т. – Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) [та ін.]. – К. : Юридична думка, 2007. – С. 249-252.
 20. Про ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zed.com.ua/ua/index.php?id=2>

Омельченко А. В. Система и правовой статус субъектов негосударственного управления внешнеэкономической деятельностью в Украине

В данной статье осуществляется теоретический анализ системы и правового статуса субъектов общественного и корпоративного управления внешнеэкономической деятельностью.

Ключевые слова: негосударственное управление, общественное управление, корпоративное управление, субъекты негосударственного управления, функции негосударственного управления

Omelchenko Andriy. System and legal status of subjects of non-state government of foreign economic activity in Ukraine

In this article the theoretical analysis of system and legal status of subjects of public and corporate government of foreign economic activity is carried out.

Key words: non-state government, public government, corporate government, subjects of non-state government, functions of non-state government

НОВИНКА

Булгакова І. В., Клепікова О. В.

ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ : підручник / І. В. Булгакова, О. В. Клепікова. – К. : Прецедент, 2011. – 352 с. – Ціна 54 грн.

В підручнику систематично викладено матеріали навчального курсу з транспортного права, що містить відомості про правові основи функціонування транспортного комплексу, правове забезпечення діяльності залізничного, морського, річкового, автомобільного та повітряного транспорту. Досліджено поняття транспортного права, його місце в системі права України, структура транспортного законодавства. Окрему увагу приділено договорам перевезення, їх змісту та порядку укладання, відповідальності учасників.

Для викладачів та студентів вищих навчальних закладів, практикуючих юристів, спеціалістів транспортної галузі.